

„Vertybė yra ne Biblioteka“: 2009 m. liepos 22 d. „Rakto“ laida apie Lietuvos mokslų akademijos biblioteką „Žinių radijuje“*

Laidos vedėjas Audrys Antanaitis: Prie mikrofono Audrys Antanaitis. O šiandien apie mūsų bibliotekų ateitį. Švietimo ir mokslo ministerija rekomendavo Saulėlydžio komisijai įvertinti galimybes optimizuoti Lietuvos mokslinių bibliotekų tinklą. Siūloma svarstyti galimybę konsoliduoti Vilniaus mieste esančias mokslo bibliotekas: Lietuvos technikos bibliotekos fondus perkelti į statomą naują nacionalinį atviros prieigos Mokslinės komunikacijos ir informacijos centrą Vilniaus universiteto Saulėtekio miestelyje, Medicinos biblioteką siūloma perkelti į Santariškes. Tačiau didžiausią rezonansą sukėlė mintis senuosius Mokslų akademijos [bibliotekos] leidinius perkelti į Vilniaus universiteto centrinę biblioteką. Ką reiškia šis pastarasis pasiūlymas?

Pati Mokslų akademija siūlymo įgyvendinimą vertina kaip vienos seniausių mokslinių bibliotekų uždarymą ir sunaikinimą, o tada, pasak jos, kultūrą grėsmė prarasti dalį nacionalinės kultūros paveldo, susiformavusio per daugelį dešimtmečių. Taigi klausimas: ar sunkmetis pakankama priežastis imtis tokių drastiškų veiksmų?

Mūsų šios dienos laidoje dalyvauja: Mokslų akademijos bibliotekos direktorius daktaras Juozas Marcinkevičius [sveikinas], Mokslų akademijos mokslinis sekretorius profesorius Domas Kaunas [sveikinas] bei švietimo ir mokslo ministro visuomeninis patarėjas daktaras Paulius Subačius [sveikinas]. Na, ir Jūs, malonūs klausytojai, nuo antrosios pokalbio dalies galėsite mums skambinti, klausti ar dalintis savo pastebėjimais. Telefono numeris Vilniuje: [nurodomas].

Taigi pone Subačiau, rekomenduoja Švietimo ir mokslo ministerija Saulėlydžio komisijai – rekomenduoja svarstyti, bet ta rekomendacija turbūt reiškia ir pritarimą?

Paulius Subačius: Pirmiausia tai tas raštas, kurį Jūs turite galvoje...

A. A.: Ir rankose.

P. S.: Taip – atsirado atsiliepiant į Saulėlydžio komisijos prašymą, kad visos ministerijos pateiktų siūlymus, kokias temas galima svarstyti – ne kokius sprendimus priimti, bet kokias temas galima svarstyti – iš jų kompetencijos sferoje esančių institucijų, esančių valstybės finansavimo srautų, ir panašiai. Tai kadangi pagal naująjį Mokslo ir studijų įstatymą vykstant mokslo ir studijų reformai yra keičiamas institutų statusas, yra keičiamas kitų mokslo įstaigų statusas, [o] mokslinės bibliotekos yra glaudžiai susijusios su tuo, tai dėl to tame rašte, kuriame daugiausia dėmesio yra skiriama būtent mokslinių institutų – skirtingo pavaldumo mokslinių institutų, kurių tiek nebeliks (tų trijų rūšių, kaip dabar – nuo sausio pirmos bus tik vieno tipo valstybės mokslo institutai), – tame kontekste (taip pat ten mažesnioji to rašto dalis, turbūt pora pastraipų tikrai) yra siūloma pasvarstyti ir Lietuvoje veikiančių mokslinių bibliotekų – ne viešųjų, visuomeninių, bet būtent mokslinių bibliotekų – tinklo klausimus. Ir, na, ir šita laida, ir galbūt ir kitur pasirodęs vienas kitas pranešimas tikrai yra gerokai prieš laiką, kadangi

* Išsifruoti laidos tekstai skelbiami, gavus tam „Žinių radijo“ leidimą. Laidos įrašas yra laisvai prieinamas adresu: <http://www.ziniur.lt/archyvas/2009/8/raktas/8143/ar-lietuva-praranda-mokslu-akademijos-biblioteka>. Rengiant pokalbį spaudai, buvo atlikti nežymūs redakciniai taisymai: šalinti emocijas reiškiantys žodžiai, pertarai, naikintos pauzės ir kai kurios kitos smulkmenos, kuriomis reiškiamas kalbėjimas, redagavimą pažymint laužtiniais skliausteliais. Minties aiškumui reikalingi nepasakyti, bet numanomi žodžiai ar frazės įrašyti irgi laužtiniuose skliausteliuose (rengėjo pastaba).

siūlymas yra tik svarstyti. Tai Saulėlydžio komisija irgi nepriima jokių sprendimų. Ji tik gali priimti sprendimą tikrai apsvarstyti šią klausimą jau Vyriausybės lygmenyje, ir tikrai tada galėtų būti tam tikri sprendimai, juo labiau kad kai kuriems sprendimams reikia ir Seimo pritarimo arba visos Vyriausybės pritarimo, ir jau pati Saulėlydžio komisija dar iki šito klausimo svarstymo nepriėjo. Kai bus prieita iki šito klausimo svarstymo, tai bus kviečiami ir suinteresuoti asmenys, ir suinteresuotų institucijų atstovai. Ir kol kas tai yra tarnybinis raštas, ir ničnieko daugiau.

A. A.: Bet kodėl Jūs sakote: prieš laiką? Tarkime, ir šita laida – juk mes ir svarstome dabar, nes paskui jau gali būti po laiko, kai sprendimas bus priimtas.

P. S.: Ne, tai žinoma, kad galima bet ką svarstyti. Bet net ir Jūsų, sakykim, anonas – na, jis skamba kaip grėsmė. Tai kol kas jokios grėsmės nėra, kadangi demokratinėje visuomenėje galima svarstyti bet kokius klausimus, ir klausimo svarstymas dar jokia būdu nereiškia nei pavojaus, nei sprendimo, nei ko nors panašaus.

A. A.: Bet jeigu klausimas bus svarstomas, vėliau gali būti priimtas sprendimas, ir tokį sprendimą tai pati Mokslų akademija vertina kaip grėsmę ir kaip Bibliotekos sužlugdymą. Sutinkate – kad jeigu būtų priimtas teigiamas sprendimas po to?

P. S.: Matot, kol kas nėra, ko vertinti, nes net nėra pasiūlymo, kaip daryti ar ką konkrečiai daryti. Tai kol kas yra pasiūlymas, ką būtų galima svarstyti ar kokį klausimą būtų galima analizuoti. Ir akivaizdu, kad nors Biblioteka veikia kaip savarankiška įstaiga, jos sąsaja su Mokslų akademija yra labai aiški, ir be Mokslų akademijos, ir be pačios Bibliotekos, ir be akademinės visuomenės šitų dalykų niekas nei svarstys, nei spręs – aš turiu galvoje tokį svarstymą, kuris jau vyksta valstybės institucijų lygmeny.

A. A.: Pone Subačiaus, bet vis dėlto dar vienas klausimas. Jūs sakote: nėra pasiūlymo, bet aš čia cituoju – cituoju dabar: „Svarstyti galimybė Mokslų akademijos bibliotekos senuosius leidinius perkelti į Vilniaus universiteto centrinę biblioteką, kitus – į MKIC“, tai yra nacionalinį atviros prieigos Mokslinės komunikacijos ir informacijos centrą. O tai nėra pasiūlymas?

P. S.: Taip, žinoma: tai yra siūlymas svarstyti tokią galimybę, bet nėra siūlymas priimti tokį sprendimą. Tai, na, apskritai, jeigu Ministerija parašytų tarnybinį raštą: pasvarstykime, na, mokslinių bibliotekų klausimą. Tai kokių būdu, kokia kryptimi? Saulėlydžio komisija tokių abstrakčių dalykų nesvarsto. Vis dėlto nors ir visuomenėje kyla nepasitenkinimas, kad galbūt kai kurie tie dalykai svarstomi per lėtai, bet vis dėlto stengiamasi konkrečiai svarstyti ir teikti Vyriausybei gana konkrečius siūlymus.

A. A.: Pone Marcinkevičiaus, štai gimsta Lietuvos mokslų akademijos pareiškimas. To pareiškimo rengėjas esate Jūs. Tai dėl ko Jūs sunerimote, jeigu, kaip sako daktaras Subačius, tai yra tik siūlymas svarstyti?

Juozas Marcinkevičius: Tas siūlymas pasvarstyti tai yra ketinimas, ir mes, ir ne tik mūsų Biblioteka, bet taip pat ir kitos bibliotekos, kurios čia yra konkrečiai paminėtos, pajuto realią grėsmę, kad Biblioteka gali būti uždaryta. Ir tai išplaukia iš to rašto esmės. Todėl mes, sunerime dėl šito dalyko, kreipiamės į Bibliotekos skaitytojus, į Bibliotekos vartotojus, į kultūros ir mokslo žmones, juos supažindinam su šia idėja, kuri sklendo jau ir kuri atsidūrė Saulėlydžio komisijoj. Mes manytume, kad taip būtų padaryta didelė žala Lietuvos mokslui, Lietuvos kultūrai. Ir – ne tik Lietuvos, kadangi mūsų labai turtingais fondais naudojasi ne tik mūsų mokslo ir kultūros žmonės, bet taip pat ir užsienio vartotojai, kurių kiekvienais metais atvyksta daugiau kaip 200 žmonių. Ir ypač [jie naudojami] mūsų gausiu rankraštynu ir kitais [rinkiniais], todėl net ir jie, sužinoję apie šią dalyką, yra labai sunerime.

Kitas dalykas, mūsų [...] fondai ir rankraštynai, yra [...] ne tik Lietuvos mokslo tyrinėtojų darbuose išleistuose cituojami, nuorodos pateikiamos. Ir išivaizduokim tokią situaciją: staiga šitos Bibliotekos nelieka. Aš nekalbu jau apie tą dalyką, kad daugelis dovanojusių, perdavusių savo asmeninius archyvus, yra dovanoję juos amžinam saugojimui, ir staiga [...] Bibliotekos nėra. Aš nekalbu apie tai, kokį rezonansą galėtų sukelti šitoks žingsnis, sakysime, kaimyninėse šalyse: turiu galvoje visų pirma Lenkiją, Baltarusiją, Ukrainą, nekalbu apie Rusiją ir apie kitus [skaitytojus] [...] kurie yra...

A. A.: Bet, pone Marcinkevičiaus, jeigu ketinimas būtų realizuotas, tai Jūs vertinate tai kaip Bibliotekos uždarymą?

J. M.: Tikrai taip.

A. A.: Gerai, dabar – pertrauka.

A. A.: Taigi tęsiame „Rakto“ pokalbį šiandien. Diskutuojame apie mokslinių bibliotekų optimizavimą. O laidoje dalyvauja Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktorius daktaras Juozas Marcinkevičius, Mokslų akademijos mokslinis sekretorius profesorius Domas Kaunas bei švietimo ir mokslo ministro visuomeninis patarėjas daktaras Paulius Subačius. Jūs, malonūs klausytojai, galite skambinti telefonu [nurodo numerį].

Profesoriau Kaunai, ar iš viso yra teisinės galimybės taip imti ir nuspręsti, kad Mokslų akademijos bibliotekos fondus mes išdaliname: vieni keliauja į Vilniaus universitetą, kiti – į Mokslinės komunikacijos ir informacijos centrą, ir Mokslų akademijos bibliotekos kaip tokios nelieka?

Domas Kaunas: Chm, manyčiau, kad yra, kodėl gi ne? Argi mes Lietuvoje neturime atvejų, kai [kas nors ką nors] įsteigia, Vyriausybė patvirtina, štai, verčia vėl iš koto... Kokie dalykai darosi?! Kokios sumos sukasi?! O čia – biblioteka... Kas už jos stovi ir kas ją remia?..

Tačiau pažiūrėkime plačiau. Aš sutinku, kad atėjus laikui reikia nuolat pažvelgti į esamą padėtį bibliotekose, muziejuose, archyvuose, kitose tos institucijos, tos sistemos institucijose – būtina optimizuoti, vartojant šitą rašte paminėtą žodį. Naujovės yra greitesnės, negu mes spėjam sureaguoti. Reikia pasverti, reikia atsižvelgti į krizinę situaciją, reikia sutaupyti lėšas. Visa tai egzistuoja. Ir, suprantama, kad neliksime kažkokiame saugiame užnugaryje, saugiam šilelyje ir gyvensim toliau taip, kaip yra. Gyvenimas savo diktuoja, ir aš visiškai suprantu, kad šią akimirką veikiant Saulėlydžio komisijai kyla noras inventorizuoti visa, ką mes turim ir ką reikia padaryt.

Antrą dalyką norėčiau pažymėt, biblioteka nėra išskirtinė institucija. Ji yra sistemos, labai gražiai funkcionuojančios sistemos – atminties institucijų sistemos – dalis. Omeny turiu, kad biblioteka rikiuojasi greta muziejaus ir archyvo. Ir čia ateidamas, aš, na, taip sakant, ateinu ne tik kaip Mokslų akademijos sekretorius – atėjau kaip Universiteto profesorius, kuris rengia specialistus visoms toms institucijoms, kurias paminėjau. Ir aš šiandien jau turiu karčią gana patirtį. Man teko dalyvauti ne viename posėdyje, sprendžiant archyvų sistemos likimą. Taip, Saulėlydžio komisija, gerokai paplušėjusi, o iš tikro ne tiek jau daug kartų susirinkusi į posėdžius, parengė sprendimą, kuris atsidūrė ant stalo tvirtinti. Ir tik sureagavus, kas jame parašyta yra, na, pavyko pakeisti situaciją. Ėjau ne į vieną posėdį Seime, svarstymą, dėjau ant stalo argumentus, gerokai ginčijomės ir supratom, kad tie, kurie parengia tokius, na, nutarimo projektus, kartais ir paskuba, nepadeda viso to, nepažvelgia iš esmės į problemą. Mes klausėme, pavyzdžiui, kuo remiantis, pavyzdžiui, buvo pasiūlyta sutvarkyti taip archyvų sistemą, kaip buvo teikta tame projekte. Kas atliko analizę, kokie specialistai dalyvavo? Ne, tai posėdis – posėdis keleto žmonių... Protokolą išsireikalavom, perskaitėm. Ir kartais nustembi, kokios kompetencijos žmonės sprendžia, štai, visos sistemos likimą. Ir labai įdomu, kad Seimo nariai nesuprato, kaip galėjo toks popierius atkeliaut ant jų stalo, uždavinėja klausimus, mušasi į krūtinę: „Pro mus nepraeis!“ Iš tikro nepraėjo. Nes tai buvo padaryta, na, atbulom rankomis.

Tada aš jau kalbėjau: „O kas kitas bus?“, nežinodamas, kad toks raštas yra parengtas apie [bibliotekas] – jau ir bibliotekoms taikomas. Na, ir štai, yra. Reiškia, po bibliotekų svarstymo bus muziejų svarstymas. Vis dėlto tai yra jautrus, subtilus, susietas su tautos atmintimi, su tautos paveldo šimtmečiu ar, vadinkim, galbūt ir tūkstantmečiu – [su] saugykloomis, kurios, na, turi palikti kažką ir ateičiai. Be to, jos turi dirbti šiandienai, atstovauti Lietuvai, modernizuotis, peraugti naujas laikmenas – mes negalim kiekvienam skaitytojui, kiekvienam tyrėjui, istorikui užsienio ar šalies dėt ant stalo originalo. Būtina skaitmeninti, investuoti didelius pinigus, ir nuolat, ir nuolat tas laikmenas perrašinėti. Specialistai nieko negali sukurti, ilgiau kaip 20 metų tversiančio, – kiek, jeigu aš neapsirinku, [tveria tos laikmenos šiandien]. Vadinas, būtina užtikrinti, reikia pavažinėti į kitas šalis, ir mokslo tikslais tenka nuvažiuot. Pavyzdžiui, nuvažiuoji į Volfenbiutelį, Vokietiją, prieini ten, kur saugomas paveldas, – plieninės durys be rankenos, valdomos pulsto iš kažkur. Skaitykloje tave aptarnauja darbuotoja baltomis pirštinėmis, tau padeda ant stalo rankraštį, seną knygą ir gal ne tokią seną knygą, duoda plastiko stiklą padėt ant popieriaus lapo, kad tu neprisiliestum pirštais. Pasisukus saulei per langą nežymiai, [darbuotoja] prašo

persikelti prie kito stalo, kad šviesa nepatektų, ir neleidžia pačiam persinešti to, ką tau ant stalo atnešė, – pati perkelia. Rašai ne tušinuku, ne parkeriu, o tik pieštuku ant paduoto popieriaus lapo. Norėdamas išeiti, gauni leidimą. Štai, kaip saugo savo paveldą!.. O dabar staiga – dribst [vieną] į vieną biblioteką, kitą – į kitą biblioteką... Kokie specialistai tai daro ir kokią nuovoką turi apie tai?!

A. A.: Gerai, dabar pabendraukime su klausytoju. Laba diena!

Klausytojas: Laba diena!

A. A.: Klausom Jūsų.

Klausytojas: Ką gi, garbieji ponai, aš norėčiau pasakyti, kad tiktai beprotis arba visiškai taip sakant kenkiantis tautai žmogus gali bandyt ardyt pačią geriausią, pačią turtingiausią Lietuvos biblioteką. Iš jos sėmėsi išmintį visi praktiškai Lietuvos mokslininkai. Ką reiškia dabar perduoti Biblioteką universitetui? Tai nėra studentams biblioteka – tegul jie sau turi, kas jiems reikalinga. Jau gana, kad jie Universiteto biblioteką sudegino – savo retų periodinių leidinių skyrių... Dabar, ponai, ko Jūs norit? Kad sudegintų ir visą kitą, ką jie gaus iš Mokslų akademijos bibliotekos?! Na, aš tiek norėjau pasakyti.

A. A.: Ką gi, gerai. Ačiū jums, gerbiamasis. Pone Subačiaus, bet pati ministerija – ar turi savo poziciją? Ar vis dėlto nuo šito siūlymo – aš taip supratau, – kad Jūs kaip ir atsiribojate? Nes vis tiek ar nėra Mokslų akademijos biblioteka nacionalinė vertybė? Kiek gi tokių bibliotekų mes turim?

P. S.: Vertybė yra ne Biblioteka.

A. A.: O kas tada?

P. S.: Vertybė yra pastatas – pastatas yra vertingas, senas, turintis savo tradiciją ir yra svarbus.

A. A.: O Biblioteka?

P. S.: Vertybė yra fondai...

A. A.: Taip.

P. S.: Bet ne Biblioteka kaip struktūrinis vienetas, kaip etatų rinkinys ar panašiai. Tai štai, jeigu mes svarstytume klausimą apie tai, jog yra išparceliuojami fondai, jog jie yra kur nors išvežami iš Lietuvos ar panašiai, tai aš suprasčiau tą grėsmingą toną. Tačiau grįžkime į šitos Bibliotekos, na, pradžią arba tai, kas yra šaknys šitos Bibliotekos. Tai – Tado Vrublevskio kolekcija, kuri buvo padovanota miestui ir miesto bibliotekai. Jokios Mokslų akademijos nebuvo nė kvapo, pastatas buvo statytas miesto bibliotekai – specialiai įrenginėtas. Tai, kas įvyko 1939 metais, kai Tado Vrublevskio kolekcijos dalis buvo sovietų kareivių išvežta į Minską ir dar kažkur, tai buvo pirmieji žingsniai, kai buvo pažeistas ir Vrublevskio testamentas, ir Bibliotekos, kaip ji buvo formuota prieškarinio Vilniuje – tuo metu Lenkijos Respublikos valdomame Vilniuje – buvo pažeista ta tradicija ir ta kultūra. Fondai, apie kuriuos yra kalbama, iš kurių susiklostė dabartinė Bibliotekos kolekcija, vėlgi nemaža dalimi yra sovietinės okupacijos padarinys. Tai nacionalizuoti fondai – tai atimti iš bažnyčių, iš vienuolių, iš visuomeninių organizacijų, taip pat iš Lietuvos Respublikos institucijų jau 1940–1941 [metais] ir paskui po karo fondai. Tai mes turėtume suvokti, kad dabartinis Bibliotekos fondas, na, jis yra susidaręs kaip ir daugelio kitų Lietuvos institucijų – čia nėra kuo nors išskirtinė ta Biblioteka – tas fondas nėra susidaręs, na, natūraliu būdu; ar kad iš tikrųjų tie dovanojimai, tie testamentai, apie kuriuos direktorius kalbėjo, vėlgi sudaro tik labai nedidelę to fondo dalį. Tai iš tikrųjų mes atskirkime, kur kalbame apie instituciją, tai yra etatų sąrašą, tam tikrą sąrangą, vadovybę, administracinę priklausomybę, ir kur mes kalbame apie nacionalinį turtą. Ir apie vienintelį, apie ką mes galime kalbėti, ir kas turi prasmę, nes visu kitu atveju neturi prasmės visos šitos kalbos: koku būdu padaryti, kad nacionalinis turtas būtų geriausiai saugomas, kaip profesorius ką tik pasakojo, kalbėdamas apie Volfenbiutelį, ir koku būdu tas turtas geriausiai galėtų būti prieinamas tiek Lietuvos mokslininkams, tiek užsienio mokslininkams tyrinėtojams.

A. A.: Gerai. Dabar pabendraukime su klausytoju. Laba diena!

Klausytojas: Laba diena!

A. A.: Klausome Jūsų.

Klausytojas: Česlova iš Švenčionių.

A. A.: Taip, ponai Česlova.

Klausytojas: Mane tiesiog stulbina Pauliaus... Nepamenu pavardės.

A. A.: Tai – Paulius Subačius.

Klausytoja: Biblioteka Mokslų akademijos [yra] labai patogioje vietoje. Teko ir man ja pasinaudoti. Tai štai, fonduose kas yra saugoma, turi būti prieinama visiems – ir paprastam Lietuvos žmogui. O tai, kad ten yra saugomi fondai – tai yra neįkainuojama, ir kiloti iš vietos į vietą, tai yra... Ir dar siūlau: visai Lietuvai imtis žygio – rinkti parašus visoj Lietuvoj, kad [būtų galima] išsaugoti Mokslų akademijos biblioteką.

A. A.: Ką gi, ačiū Jums, gerbiamoji. Pone Marcinkevičiaus, taigi Paulius Subačius sako: „Vertybė – ne Biblioteka, bet pastatas ir fondai, kurie nėra susidarę natūraliu būdu.“ Bet aš vėl bandau išgirsti, o kas slypi už to pasiūlymo?

J. M.: Matot, dėl Bibliotekos. Biblioteką sudaro ne tik pastatas, ne tik jos fondai, bet taip pat ir darbuotojai, kurie dirba, – specialistai, kurie [joje] yra. Be šitų visų trijų grandžių Biblioteka kaip organizmas nefunkcionuoja. Ir man atrodo, atskirti tiktai pastatą ir fondus nevertėtų, štai ką. Fondai iš tikro formavosi per daugelį dešimtmečių. Tai didžiausia [...] pirmoji [jos sudėtinė dalis]... Pirmasis įnašas į Bibliotekos fondų sudėtį buvo 1557 metais įsikūrusi Vilniuje seniausia Evangelikų reformatų sinodo biblioteka. Toliau jau čia minėta yra – Tado Vrublevskio biblioteka, kuri turėjo apie 200 tūkstančių saugojimo vienetų. Tiesa, po pertvarkymų – čia ponas Subačius paminėjo, – kad [...] sovietiniais metais nacionalizuotų dvarų, vienuolynų ir kitų bibliotekos pateko į mūsų sudėtį. Taip, iš tikrųjų pateko, bet aš norėčiau nukreipti žvilgsnį ir į Prancūziją. Po Didžiosios prancūzų revoliucijos taip pat daugelio dvarų, sakysim, vienuolynų ir kitų fondai atsidūrė valstybinėse institucijose, ir niekas nekelia klausimo, kad reiktų dabar išdraskyti, išskirstyti.

Kitas klausimas: geriausiai prieinama kur būtų? Įsivaizduokit [...]: geriausiai bus prieinama, kai bus iškelta iš Mokslų akademijos pastato į senąjį Universiteto pastatą arba į naują statomą Informacijos centrą. Tai bus sugriauta sistema, kuri dabar egzistuoja, fondų sustatymas, elektroninis katalogas, jų vieta ir visa kita... Ir aš norėčiau sužinoti, ar yra nusiskundimų, kad kam nors: eiliniam žmogui Lietuvos... Mes visus aptarnaujame, visus Lietuvos piliečius ir užsienio piliečius, ir jokių, sakant, nusiskundimų, kad būtų koks apsunkintas naudojimas dabartiniais laikais turimomis Bibliotekos vertybėmis, mes negauname.

A. A.: Gerai. Profesoriau Kaunai, ar Jūsų manymu, vis dėlto Biblioteka, kurią sudaro pastatas, fondai ir specialistai, yra vis saugotina vertybė bet kokių – na, ir sunkmečio – atveju ir ar tas sudėtingas fondų formavimo kelias gali būti kaip argumentas, tarkim, kažkoks?

D. K.: Žinot, man labai norėtųsi iš Jūsų išgirsti tokį klausimą: o kas iš to bus geriau? Kam bus geriau uždarius Mokslų akademijos biblioteką?

A. A.: Palaukit, mes tą klausimą pateiksime Ministerijos atstovui...

D. K.: Pabaigoj, taip. Na, bet ir šičia galima užduoti – kam bus geriau? Mokslo pasauliui, Lietuvos visuomenei, kaip mes vadinam, užsienio vartotojui ar dar kitiems? Juk niekas nedaroma šiaip sau. Turi būti tikslas. Jis turi būti aiškiai suformuluotas: reikia atlikti tą ir tą, ir bus pasiektas štai toks ir anoks rezultatas, – bet neabejotinai geriau dirbsime.

O dabar grįžtam prie to, kas yra biblioteka: pastatas ar fondai? Mes kažkaip tai pasitraukiam į šoną visai nuo esminių dalykų svarstymo. Esmė yra ta, kad yra sukurta, [yra] susiklosčiusi sistema, prie kurios ėjo dešimtmečiais, – mokslinių bibliotekų sistema. Kiekviena iš tų didžiųjų nacionalinio masto bibliotekų: šalies pagrindinė – Martyno Mažvydo nacionalinė biblioteka, Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos, Lietuvos technikos biblioteka, Lietuvos medicinos biblioteka, atlieka tam tikras jai deleguotas funkcijas, ir per šitą dešimtmečių veiklos laikotarpį yra pasiekusi kompetencijos, žmonių resursų, fondų, ryšiai įvairūs ir taip toliau. Tai Mokslų akademijos biblioteka, ir mes prie jos šiandien stabtelim ilgėliau, taip pat užima savo vietą ir vykdo jai deleguotas funkcijas, dėl kurių galima būtų ir ginčytis, jei kas norėtų. Bet reikia pateikti argumentus.

Šita Biblioteka [perėmė] ne tiktai čia paminėtą Bažnyčios ar dar kieno nors [fonda]. Tai Rytų Prūsijos suvežti archyvai – milžiniškas lobis, į kurį pretenduoja, pakeldami žvilgsnius ir per padidinaimą stiklą [stebėdami], daugelis kaimyninių užsienio šalių, ir pirmiausia Vokietija. Pradėkim judinti.

Ar [ne]padės ant stalo sąrašą [norimų] leidinių? Vokiečiai yra nuolatiniai mūsų lankytojai, tik tas procesas dar Europoj nepajuda. Ir Lenkijoj įstrigę – iš Vokietijos išvežti arba Rusijoj išgabenti didžiuliai kiekiai [vertingo paveldo], pas mus esantys dalykai... Dabar vis dėlto šita Biblioteka yra prieinama pasaulyje, ji žinoma – ką ji turi. Visa tai, kas čia yra sukaupta, vartojama, patenka į mokslo tiriamuosius darbus su nuorodomis „Lietuvos mokslų akademijos biblioteka“ – rankraščiai ir taip toliau... Tai yra tam tikra informacinė sistema, apie kurią mes čia galėtume plačiau kalbėti.

Kita vertus, tai yra [institucija], asocijuota su Lietuvos mokslų akademija, tai yra Lietuvos mokslų akademijos [institucija] – tegu jinai kaip sistema yra gana sumažėjusi, tačiau ji vykdo svarbią funkciją. Mes leidžiam 12 žurnalų, [o] Mokslų akademijos biblioteka yra pagrindinis mūsų mainų vykdytojas. Aš ant stalo turiu padėtą statistiką. [Žurnalas] „Ekologija“ – plačiausiai pasauly per Mokslų akademijos biblioteką išeinantis leidinys, [dar] „Biologija“, „Lituanistika“, chemijos žurnalas, na, ir kiti. Pagaliau, tai mūsų informacinis langas – Mokslų akademijos parodos, leidiniai ir kita. Tai yra darniai dirbanti sistema, kurios... Pasikėsinimas į jos veiklą padarytų neabejotiną žalą.

A. A.: Darnų statinį sugriautų. Dabar – pertrauka.

A. A.: Taigi šio pokalbio metu sutelkėme dėmesį į Mokslų akademijos bibliotekos likimą. Tęskime pokalbį, kuriame dalyvauja Mokslų akademijos bibliotekos direktorius daktaras Juozas Marcinkevičius, Mokslų akademijos mokslinis sekretorius profesorius Domas Kaunas bei švietimo ir mokslo ministro visuomeninis patarėjas daktaras Paulius Subačius. Pone Subačiaus, ką optimizuotume ir ką sutaupyti, jeigu Mokslų akademijos bibliotekos fondai atsidurtų įvairiose kitose bibliotekose, sistema griūva. Reiks iš naujo inventorizuoti, kataloguoti, mokėti išeitines kompensacijas. Pats pastatas – neaišku, kas su juo būtų, gal Turto fondui atiduotų, ir ten koks nors Naftoilas įsikurtų? Ir tokios galimybės neatmetamos. Tai kam viso to reikia?

P. S.: Ne, tai Jūs dabar kalbate apie kažkokias tokias labai tamsias fantazijas...

A. A.: Kurios gali būti...

P. S.: Pirmiausia... Ne, na, Lietuvoje yra buvę visokių dalykų, bet ir pasaulyje yra buvę visokių dalykų, tai čia savaime nieko nereikia. Aš vieną ką galiu patikinti, kad joks siūlymas – jau kaip siūlymas ne svarstyti, o [kaip] siūlymas daryti – tikrai nebus priimtas tol, kol nebus labai aiškiai punktas po punkto surašyta, kokia iš to nauda, kokia to prasmė, ir nauda ne finansinė, o pirmiausia kultūrinė, ką profesorius Kaunas labai gražiai įvardijo. Bet kol kas dar ne ta stadija, kai galėtų toks sąrašas būti. Ir tikrai apsvarsčius tą sąrašą, būtų sprendžiama apie ką nors toliau. Tai čia svarbu pabrėžti, kad tikrai pasaulyje yra labai tokių, sakyčiau, gerų precedentų, kai tokios optimizacijos buvo daromos. Ir gerbiamasis direktorius paminėjo Prancūziją. Tai štai, per pastaruosius dešimtmečius Paryžiuje buvo du tikrai dideli perkraustymai: vienas perkraustymas – kai buvo pastatyta naujoji Nacionalinė biblioteka, ir iš įvairių smulkių fondų, ir iš įvairių smulkių vietų buvo iš tiesų kolekcijos sukraustytos, kur irgi buvo galima galbūt kalbėti, kad kiekviena iš tų mažų kolekcijų turėjo savo tradiciją, savo pastatą, savo istoriją, savo sistemą ir taip toliau.

A. A.: Bet tai čia atvirkštinis kelias: iš daugelio smulkių į vieną didelę...

P. S.: Bet buvo nuspręsta – taip, taip buvo nuspręsta: iš smulkių ir ne tokių smulkių. Tai Paryžiaus mastu mūsų dabartinė Mokslų akademijos, ar Vrublevskių, biblioteka – Paryžiaus mastu – būtų ne tokia jau didelė – su savo beveik 4 milijonais saugojimo vienetų spaudinių ar ketvirčiu milijono rankraščių.

Kitas pavyzdys vėlgi iš Paryžiaus – naujasis Antropologijos muziejus, kur buvo bent dviejų muziejų ir dar daug kitų smulkesnių kolekcijų, kurie turėjo šimtmečio ir daugiau – dviejų šimtų metų – istoriją. Vėlgi pastačius naują pastatą, suvokiant, kad tai yra nacionalinės vertybės ir siekiant būtent kad jos būtų plačiau prieinamos visuomenei, pasaulyje labiau žinomos, traktuojant naujus pastatus ir rengiant naujas saugyklas, vėlgi buvo sukraustytos. Ir visi tai laiko laimėjimu, visi tai laiko pasiekimu.

Tai čia esama tam tikro paradokso, kad viena vertus, visi žmonės, kurie naudojami mokslinėmis bibliotekomis, rankraštytais – ir tarp jų ir aš – na, nuolat išreiškia tam tikro nepasitenkinimo, kad trūksta lėšų, kad yra per mažai pinigų tam pačiam skaitmeninimui ir kad katalogai ne iki galo sutvarkyti, ir dau-

gelį kitų problemų: kad, sakykim, skaitytojų vietos nepakankamai patogiai įrengtos, na, ir taip toliau. Bet vos tiktai pradėdama kalbėti apie kokį nors optimizavimą, yra visiškai priešinga reakcija – palikime *status quo*, palikime, kaip buvo. Reikia tik daugiau pinigų, bet viską reikia palikti, kaip yra.

A. A.: O gal pradėkim modernizuot Biblioteką?

P. S.: Ne, tai čia yra keliai, kurie turi būti svarstomi. Aš noriu pasakyti tik viena: turbūt visi sutinka, kad situacija tikrai nėra ideali. Tikrai nėra ideali!

A. A.: Kaip ir visur kitur.

P. S.: O dabar kaip ją pagerinti, ar valstybė turi lėšų išlaikyti 15 mokslinių bibliotekų Lietuvoje, kurios visos būtų šiuolaikinės, tikrai aukšto lygio mokslinės bibliotekos lygios viskuo – technologine įranga ir pirmiausia fondų komplektavimu... Juk jeigu tai yra šiuolaikinė mokslinė biblioteka – ne tik rankraštynas, ne tik senoji kolekcija, bet ir veikianti kaip ištisa sistema daugiafunkcinės šiuolaikinės bibliotekos, tai pirmiausia reikia kalbėti apie naujų leidinių kolekcionavimą, naujų leidinių kaupimą, apie duomenų bazių prenumeravimą, tai kiekoje vietų Lietuvoje Lietuva pajėgia kaupti naujus mokslo leidinius viso pasaulio mastu? Kiekoje vietų mes sugebame prenumeruoti mokslines duomenų bazes? Dešimtyje? Dviejose? Tai į tą turi būti gana aiškus atsakymas.

A. A.: Gerai. Bet labai keistai vis tiek [atrodo], jeigu taip supaprastinant, pone Subačiau, Jūsų žodžius. Jūs sakote: kur kultūrinė nauda? Ieškot. Tai kultūrinė nauda būtų, jei neliktų Mokslų akademijos bibliotekos?

P. S.: Taigi niekur... Čia tai, kad Jūs sakot, jau kelintą kartą pakartojate – uždarys. Tai šito žodžio niekur dar nebuvo.

A. A.: O ko Biblioteka be fondų bus verta, jeigu vieni fondai eis į Vilniaus universitetą, kiti – į Mokslo komunikacijos ir informacijos centrą?

P. S.: Aš dar kartą pabrėžiu: tai, kas buvo šitame rašte, tai buvo tik pasiūlymai svarstyti įvairius atvejus. Tai kitais žodžiais pasakius, galbūt keisti Bibliotekos paskirtį, funkciją, funkcionavimo būdą, priklausomybę ar panašiai, bet ne ką nors uždaryti.

A. A.: Gerai, dar paskutinį kartą pabendraukime su klausytoju šios laidos metu. Algirdas iš Kauno. Laba diena!.. Laba diena, pone Algirdai!.. Taip, paskutinį kartą ir nepabendravome. Taigi dabar jau, malonūs klausytojai, Jūsų prašyčiau nebesivarginti, nebeskambinti.

Profesoriau Kaunai, štai klausimas: kiek Lietuvai reikia tokių bibliotekų? Penkiolikos ar trijų? Štai dėl Mokslų akademijos bibliotekos abejojame, o naujai statomas, tarkime, Mokslinės komunikacijos ir informacijos centras, kuris galėtų dalį Mokslų akademijos [bibliotekos] fondų perimti. Tai kam tada statyt? Tai gal tada modernizuojam Mokslų akademijos biblioteką? Tai kiek, kiek mums reikia [tokių bibliotekų]?

D. K.: Na, atsakydamas į šitą klausimą, norėčiau pritarti ponui Subačiui: nieko nėra blogiau kaip stagnacija ir nieko nedarymas – taip palikti, kaip buvo, po senovei. Tai prie nieko neveda. Tačiau... Bet pažiūrėkime iš esmės į reikalą, į bibliotekų būklę ir ką mes statom, ir ką pasistatėm. Norėčiau Jums priminti. 1936 metais Birmingemo viešosios bibliotekos direktorius Kašmauras apvažiavo Europos šalių bibliotekas ir grįžęs pateikė savo išvadas: prasčiausia bibliotekų padėtis iš Baltijos šalių – iš Baltijos, pabrėžiu, – buvo Lietuvoje. Kas būtų, jei kas nors kitas atvyktų šiandien ir pasižiūrėtų? Ir ką pasakyt apie Lietuvos bibliotekų būklę? Kiek pastatėme naujų bibliotekų per 20 Nepriklausomybės metų?

Taigi žvelkime platesniame kontekste. Ar Informacijos centro pastatymas Saulėtekyje yra problemos sprendimas? Bet mes netiksliai įvardijam: tai yra Vilniaus universiteto bibliotekos priestatas – galim jį šitaip traktuoti dėl to, kad dūsta Vilniaus universiteto biblioteka. Yra statoma kitu tikslu, o ne tam, kad [būtų galima] sutalpinti iš kažkur permetamas bibliotekas.

Na, iš tikro, padėtis yra gana sudėtinga. Šitame procese turi dalyvauti visos suinteresuotos pusės: bibliotekininkų profesinė bendruomenė, valdžia, kuri turi vykdyti savo rinkėjų ir, vadinkim, piliečių įpareigojimus, užtikrinti valstybės darnų vystymąsi, vietą tarp kitų šalių, užtikrinti mokslo pažangą, studentų studijų galimybes, taip toliau. Kiekviena biblioteka vykdo tam tikras funkcijas, jai deleguotas.

Aš noriu labai pabrėžti, kad niekas neatsiranda kokiu nors vienu potvarkiu, sprendimu, ir Mokslų akademijos biblioteka būtent yra tokia biblioteka, kuri yra orientuota į mokslo tiriamąjį darbą, jo aprūpinimą, išsaugojimą to, kas sutekėjo įvairiais amžiais, įvairiais būdais į šitą vieną vietą ir gana pakankamai darniai funkcionuoja. Tačiau puikiai suprantame, kad modernizuotis, dirbti geriau, naudoti naujas priemones, naujas technologijas be lėšų – niekur nenuėisi, nieko nepadarysi...

A. A.: Bet profesoriau, tai ar geriau modernizuot, ar geriau išskaidyti fondus į kitas bibliotekas?

D. K.: Na, Jūs kaip Berija beveik šnekat...

A. A.: Aš klausiu, profesoriau... [Juokiasi.]

D. K.: Kaip Stalinas sakė: nėra žmogaus – nėra problemos. Nėra bibliotekos – nėra problemos, taip? Na, šitai negalima sakyti. Nieko aš kol kas nematau, jokia komisija nedirba, jokie ekspertai nevertina situacijos...

A. A.: O ketinimo nėra šitam rašte?

D. K.: Na, nėra. Bet aš sakau patirtį, primenu savo patirtį darbo grupėje dėl archyvų – padėjo ant stalo sprendimą be jokio atlikto ekspertinio darbo. Taip ir čia. Galbūt Mokslų akademijos biblioteka yra gerokai tobulintina, galbūt daug kas keistina yra, bet tai turi pasakyti ekspertai.

A. A.: Bet kai Paulius Subačius klausia, kiek Lietuvai tokio lygio bibliotekų reikėtų: ar 3, ar 15, o gal 2, [tai aš] Jūsų klausiu: ar Mokslų akademijos biblioteka šiandien yra perteklinė?

D. K.: Ne! Ne perteklinė.

A. A.: Vadinasi, ji turi išlikti...

D. K.: Taip!

A. A.: Kaipio tokia? Tada, pone Subačiau, dar vienas klausimas: o Švietimo ir mokslo ministerija ar turi savo poziciją, ar tai [rodo turimą dokumentą] yra tiktai formalus raštas, į kurį kaip ir nereikėtų kreipti dėmesio? Na, per pertraukėlę nuskambėjo mintis: gal ne visai tinkamai tonas parinktas, gal truputėlį agresijos perdaug tame rašte yra... Man įdomu, ką galvoja pati Švietimo ir mokslo ministerija?

P. S.: Man atrodo, kad mūsų visuomenė, net ir akademinė visuomenė nelabai tinkamai suvokia valstybės institucijų, tarp jų ir Švietimo ir mokslo ministerijos, vaidmenį, funkcijas ir kompetencijas. Ir iš tiesų, ko gero, dėl to kalta ne visuomenė, o ankstesnė Ministerijos laikysena ar elgsena, kai Ministerijos valdininkai ne viena proga yra parodę, kad jie yra protingesni, gudresni, geriau žino už profesorius, ką daryti. Šiandieninė politinė Ministerijos vadovybė yra ne vieną kartą susilaukusi priekaištų viešumoje, žiniasklaidoje dėl savo pareiškimų, kad mes nesame protingiausi. Buvo taip sakoma: „Tai jeigu Jūs nesate protingiausi, tai eikite iš ten. Turi protingiausi sėdėti Ministerijoje.“ Bet iš tiesų manau, kad šitie priekaištai yra be pagrindo; labai atvirai Ministerijos vadovai yra pasakę: protingiausi yra profesoriai – visa, kas susiję su mokslu, su studijomis; intelektas yra sukauptas universitetuose, intelektas yra sukauptas institutuose, ir ten turi būti sprendžiami šitie klausimai. Ministerija tiktai koordinuoja, Ministerija tik iškelia klausimus, organizuoja darbo grupes. Daugybė darbo grupių dirba naujo Mokslo ir studijų įstatymo kontekste, poįstatyminių aktų rengimo kontekste, nė vienas iš tų aktų nebuvo parengtas Ministerijos valdininkų, kiek jau jų dabar yra pasirodę, ir kiti tebėra tvirtinimo eigoje. Tai aš galėčiau pasakyti paprastai: Ministerija šiuo klausimu neturi kitokios pozicijos, kaip tai, kad šitą klausimą galima svarstyti ir gal net būtina svarstyti.

A. A.: Štai. Bet ar vis dėlto Jūs nenuogaštaujate, kad gali džinas būti paleistas iš butelio? Dabar atiduotas svarstymas Saulėlydžio komisijai, kuri apsvarstys, pateiks Vyriausybei, Vyriausybė – Seimui, ir Ministerija čia apskritai... Arba Ministerijai teks kaip Poncejui Pilotui nusiplaut rankas – arba [ji] bandys dar kažką pakeist, bet nebegalės?

P. S.: Na, mano supratimu, galima visada sugalvoti patį blogiausią scenarijų...

A. A.: Taip!

P. S.: Bet mes, na, turėtume dar šiek tiek būti ir vilties žmonės. Greta visų krizių ir sunkmečių yra ir dalykų, kurie, na, žadina viltį Lietuvoje, ir tas atvirumas – o man atrodo, mes labai atvirai kalbam šiandien apie tuos dalykus, kad yra problemų, kad jas reikia spręsti, kad galima viską svarstyti, – tai

šioje atvirumo dvasioje nemanau, kad tas blogiausias scenarijus turėtų kokių nors didesnių šansų nei kiti scenarijai.

A. A.: Taip, bet, pone Pauliau, Jūs turbūt sutinkate, kad tie dažni juodi scenarijai Lietuvoje taip per tuos 20 metų kartojasi reguliariai, kad mes turime pagrindo nuogąstauti?

P. S.: Matot, jei taip pat ir žiniasklaida, ir Jūsų laida nuolat kurstys visuomenės nepasitikėjimą, abejones ar panašiai, tai, na, ir neatsiras tos vilties, kūrybingo darbo, sutarimo, nes iš tiesų tokiems sprendimams, kurių čia reikia, pirmiausia kultūriniam sprendimams reikia labai daug tarpusavio pasitikėjimo ir geros valios.

A. A.: Bet Jūs sutinkate, kad šis pokalbis nėra kurstymas. Mes tiesiog susėdome ir diskutavome apie tai, ką reikia daryti ir kokia grėsmė vis dėlto slypi už eilučių. Juk ir Jūs gavote pasisakyti, ir direktorius, ir profesorius.

P. S.: Ne, aš nesutikčiau, kad už šitų eilučių slypi grėsmė. Jeigu, žinoma, mes galvosime tik apie blogąją praktiką, kurios yra buvę, tada galima išvelgti grėsmę. Bet jeigu mes sutarsime – ir, man atrodo, mes čia sutarėme, – kad dalykus galima svarstyti, kad juos galima gerinti ir tobulinti, tai iš tikrųjų, dar kartą pabrėžiu, Ministerija nemano, kad ji gali nuspręsti, Ministerija nemano, kad ji turi poziciją ir ją gins kaip nors, ir kad savo ruožtu tada – kaip sakė viena gerbiama klausytoja čia – reikia rinkti parašus ir taip toliau. Ne, čia vienintelis kelias yra kalbėtis ekspertams, kalbėtis specialistams – nuoširdžiai svarstyti, kaip būtų geriausia ir kiek su ribotais valstybės resursais – o valstybės resursai – bet kurios valstybės – visada yra riboti – būtų galima pasiekti geriausio – geriausio kultūrai, geriausio mokslininkams, kad visi žmonės galėtų pasinaudoti tais turtais.

A. A.: Tai gerai – dėl to ir susitarkime, kad mes kalbėsime, svarstysime, domėsime, ir tikėkimės, kad vis dėlto sprendimas bus toks, kad kultūrinė nauda, kaip sakė Paulius Subačius, bus – ir ne kažkieno sąskaita.

Šifravo ir parengė Sigitas Narbutas